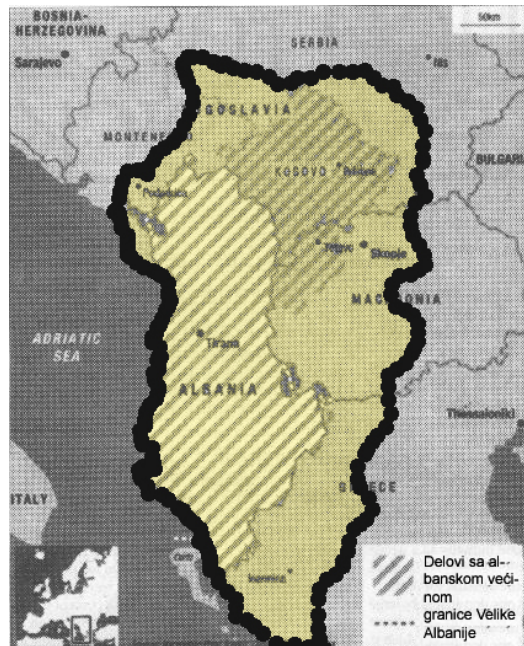

СРБИЈА, ЦРНА ГОРА И КОСОВО – ПРЕГЛЕД 1878-1914

1. Берлински конгрес и Призренска лига.- Берлински конгрес сазван је након српско-турских и црногорско-турских ратова 1875-77, као и руског похода за помоћ балканским хришћанима. Циљ му је био да не дозволи продор руског утицаја на балканске просторе. Он је био последњи у низу неуспеха Србије на војном и дипломатском пољу везаних за тај период. Највећи добитник била је Аустро-Угарска – спречила је ширење руског утицаја на Балкан, а православне балканске земље дошле су у њену утицајну сферу. Сем тога, почело је и њено интересовање за области у којима су живели Албанци.

Аутономни албански вилајет - територије за које је Призренска лига захтевала 1878. код Порте

Мапа Велике Албаније према захтевима ОВК, 1878. година

За каснији развој ситуације на Балкану важно је имати у виду да се на Берлинском конгресу по први пут нашао и меморандум Призренске лиге. У њему се од великих сила тражи **признање националног идентитета и аутономија унутар Турског царства.**

Поред овог меморандума, у време одржавања Берлинског конгреса поднет је и тзв. **Скадарски меморандум.** У њему се тражи да Велика Британија буде гарант за остварење захтева из тог меморандума – **независне албанске државе.** Британија је изабрана као главни гарант, јер је она била и најзаинтересованија за **стварање бране словенској експанзији, а та брана била би Албанија.**

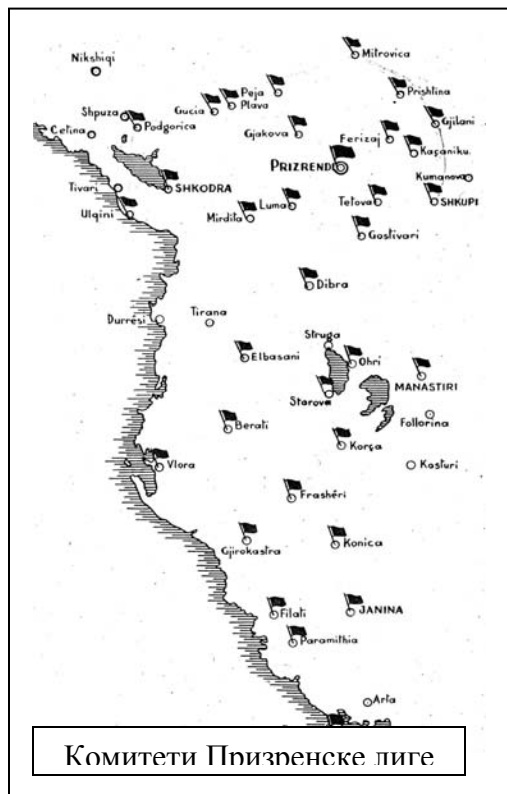
Трећи меморандум поднели су Мирдите и Брђани конзулима Француске, Аустро-Угарске и Италије у Скадру јула 1878. и у њему су тражили признавање католичке брђанске аутономије.

Уз акцију кроз меморандуме, Призренска лига је послала и делегацију под вођством Абдул-беја Фрашерија и Мехмета Али Врионија у Беч, Берлин, Париз, Лондон и Рим.. Циљ делегације био је да објашњава и брани ставове меморандума Призренске лиге.

Упркос свих тих напора, једино се питање Мирдита појавило на дневном реду на једној седници. Француска је, заједно са Аустро-Угарском, подржала захтев за верском аутономијом католика на северу, наводећи да је то вишевековна традиција. Иако се Турска бунила, заузет је становиште да Турска неће вршити никакве промене у положају Мирдита. Ти ставови су ушли у протокол Конгреса, али не и у његове закључке.

Кроз питање заштите католика Мирдита¹ ступила је Аустро-Угарска у албанску проблематику. Прво је, заједно са Француском почела да се брине о овом племену. Од 1888. она је једини старатељ над Мирдитама, јер је успела да истисне Француску.

Уз друге балканске земље, и Грчка је била присутна на Берлинском конгресу и поставила је питање припајања Тесалије, Крита и Епира. Представници Призренске лиге су грофу Андрашију, министру иностраних послова Аустро-Угарске предали меморандум у коме се тврдило да Епир никад није био грчки, да је већина становништва албанског порекла и да он од давнина представља саставни део Албаније.

Призренска лига је основана првобитно са циљем да на Берлинском конгресу иступа у име албанског народа и да се бори за заштиту рубних, граничних територија на које су претендовале суседне земље – Србија, Црна Гора и Грчка. Због таквог става, уживала је и благоданост турске владе. То се нарочито испољило када су се припадници Лиге оружјем супротставили спровођењу одлука Конгреса које су се односиле на границе Црне Горе и Грчке.

Сама Лига је од свог почетка имала протурски карактер и тежила је да укључи и муслимане из Санџака и Босне. Ваља истаћи да је Лига била састављена већином од делегата муслимана и отуда њена муслиманска оријентација.

2. Супротстављање Лиге одлукама Конгреса у вези са границама Црне Горе и Грчке. – Као прво, ваља напоменути да је одлукама Конгреса

¹ Мирдита су католичко брђанско племе на подручју реке Фани и дели се на пет барјака: Ороши, Спачи, Куштени, Фанди и Дибри. Верски поглавар им је митроносни опат из Орошија, који је потпадао директно под римску курију, а не под скадарског надбискупа (према **Сретен Драшкић – Европа и албанско питање**, СКЗ, Београд, 2000.). Да ли овај изузетак представља путоказ за деловање призренског бискупа, који није под Бискупском конференцијом СЦГ већ римском куријом?

Србији одузета област Новопазарског и Приштинског санџака. То је компензовано ширењем на исток, долином Мораве. Зато није ни било никаквих сукоба Лиге са Србијом, јер нису имали додирних тачака.

Међутим, Лига се оштро супротставила како новим границама са Црном Гором, тако и са Грчком.

Када је Турска, после много оклевања и одуговлачења, предала Црној Гори Подгорицу, Спуж и Жабљак, Плав и Гусиње није дошло у руке Црногораца.

Црногорци су водили две битке са добровољцима Лиге, код Новшића и Мурина, али нису успели да савладају отпор Лиге.

Због неспровођења одредаба Конгреса, посредством Италије, Црној Гори су понуђене територије Хота и Груда у замену за Плав и Гусиње. Опет су се супротставили добровољци Лиге и поново онемогућили одлуке Конгреса.

Велика Британија је предложила Црној Гори нову компензацију – територију Улциња. Овог пута су велике силе биле решене да спроведу компензацију. Послале су међународну флоту којом су извршиле демонстрацију силе пред Улцињем и ставиле до знања Порти да се међународне одлуке морају извршити. У случају неиспуњавања захтева, наложено је било међународним трупам да заузму Смирну.

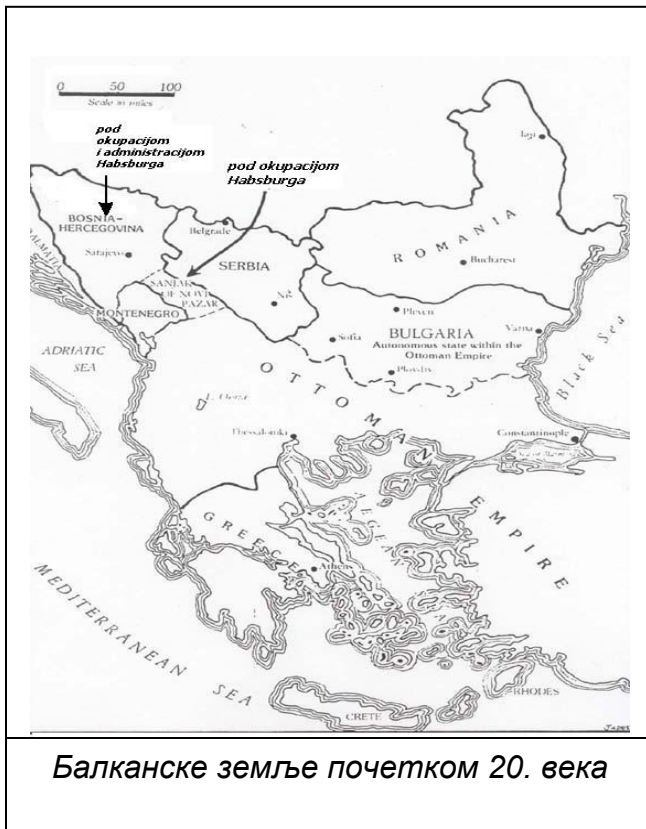
Овакав став уродио је плодом – енергичном акцијом новог скадарског команданта разбијен је отпор Лигиних добровољаца, заузет је Улцињ и предат је Црној Гори.

Што се тича Грчке, одлуком Конгреса Грчка и Турска је требало да питања границе реше директним преговорима. Опет је Турска вешто користила Лигине

добровољце и снабдевала их оружјем. Тако је Турска успела да спречи предавање дела Епира.

Као што обично бива, када су се завршиле борбе око граница, Лига је, до тада савезник турских власти, постала терет тој власти. Јер, током година борби око граница, Лига је постала свесна своје снаге и почела да поставља захтеве Порти за аутономијом. Да би скршила опасност која би могла да се још више развије у будућности, Турска је одлучном војном акцијом разбила добровољце Лиге, а њихове вође похапсила и послала у прогонство.

Иако је Призренска лига била уништена, њена активност је донела значајан плод – поставила је албанско питање пред европске владе и оно више није могло да се заобиђе.

3. Период од слома Лиге до 1912. – Губљење рата и територија изазвало је у Турској повећање национализма. После грчко-турског рата 1897. дошло је до масакра и изгона Срба са Косова и Метохије. Према Плавој књизи коју је била припремила српска краљевска влада, у периоду од 1890. до 1899. са Косова и Метохије је побегло преко 60000 Срба за Србију. Ова књига није могла да се појави, јер је Аустро-Угарска то блокирала, будући да је постала главна заштитница Албанаца и свега што је било уперено против Србије.

Иако је Призренска лига престала да постоји, Шиптари су наставили да играју важну улогу у Турској царевини. То се нарочито огледа у младотурском покрету, у кога су унели своја организациона искуства. Територија Албаније, Косова и Метохије, као и Македоније главна су попришта на којима се одигравала Младотурска револуција. Због свега овога, јасно је да су младотурци, односно њихово главно, либерално крило, били сагласни са албанским захтевима које је поставила још Призренска лига.

Међутим, када су се младотурци учврстили на власти, одустали су од својих ранијих обећања у погледу аутономије и питања у вези са њом. Насупрот ранијој оријентацији, тражили су строги централизам и вршили отоманизацију, уводећи турски као једини језик администрације. Пошто су многим деловима Турске никли албански клубови, донет је закон о њиховој забрани.

Све је ово додатно усложњавало ионако сложену ситуацију и водило ка експлозији незадовољства које се резултовало у оружаном побуну која је избила на Косову и северној Албанији јуна 1909. Маја 1910. Турци су сломили устанак, али су многи устаници нашли прибежиште у Црној Гори.

Краљ Никола је не само пружио уточиште побуњеницима, већ је био и посредник између северноалбанских племена и Порте. Све те активности знатно су му дигле углед у Малисорима у северној Албанији.

Остаје нејасно који су били краљеви мотиви за овакве поступке, када се има у виду са којом су жестином иста та племена одбила да прихвате одлуке Берлинског конгреса.

Према неким мишљењима, за која нема довољно доказа у документима, намера краља Николе била је да се образује једна североалбанска држава на чијем челу би био његов син, принц Мирко.

4. Устанак 1912.- После потпуног разлаза са младотурцима, Шиптари су јануара 1912. донели одлуку о подизању устанка. Набавка оружја ишла је преко Црне Горе. Касније, током летњег периода, Србија је имала важну улогу у снабдевању устаника. Снабдевала их је не само оружјем, већ и новцем.

Треба истаћи да су вође устанка пре својих оружаних акција састале прво са представницима турских власти, али су ове власти одбиле било какву идеју о аутономији. Затим су прешли на разговоре са конзулатима великих сила, али ни једна од њих није подржала захтеве устаника. Једино је Италија, која је била у рату са Турском, показала спремност да помогне устанике оружјем у јужној Албанији.

Бугарска, Грчка, Црна Гора и Србија, четири балканске земље које су биле у савезу, имале су различите интересе што се тиче албанског питања, па отуда и различит приступ њему. Хасан Приштина је покушао да нађе заједнички језик са

Бугарском, нудећи стварање аутономне македонско-албанске државе, али до споразума није дошло.

Сам ток устанка могао би се поделити у две фазе – прва би била од избијања устанка до битке код Пећи, а друга би обухватала период после збора у Јунику.

Устанак је избио у пределима око Ђаковице: Устаници су опколили и заузели Ђаковицу. Потом су кренули на Пећ. Гарнизон у Пећи је пружио јак отпор и одбио напад устаника.

После овога неуспеха, дошло је до састанка најугледнијих вођа, њих око 250, у Јунику. Ту су донети и одређени захтеви устаника:

- 1. да се утврде границе Албаније**
- 2. да се у Албанији истакне албанска застава**
- 3. да се у Албанији постави генерални гувернер изабран међу члановима старих и познатих породица**
- 4. да се повуку чиновници неалбанци и да се на њихова места поставе Албанци**
- 5. да албански постане службени језик у Албанији**
- 6. да спровођење ових захтева гарантују велике силе**

Акције устаника после збора у Јунику су успешније. Без борбе се заузимају градови Косовска Митровица, Вучитрн и Приштину. Два су разлога за освајања без борбе – први је да су у гарнизонима већином били Албанци који су масовно дезертирели, а други је састав официрског кора који није припадао младотурцима, већ је радио против њих.

Акција официрског кора окупљених у Официрску лигу против младотурака успела је и они су срушени с власти. Убрзо потом, у јулу месецу, образована је комисија и послата на преговоре у Приштину.

Што се тиче устаника, они нису били јединствени у преговорима. То нејединство испољавало се како у погледу тела које би их представљало, тако и у ставовима. Постојала су три тела која су независно једно од другог постављала захтеве за испуњење одређених ставова – Цариградски комитет, устанички прваци (Хасан Приштина, Бајрам Цури, Иса Бољетинац, Риза бег Креизију) и представници градова Косовског вилајета.

У погледу на захтеве могу се формулисати два низа захтева. Први низ захтева тражио је аутономију за Албански вилајет (он би се састојао од скадарског, косовског, битолског и јањинског вилајета у тадањој отоманској административној подели). Други низ захтева није тражио аутономију, већ реформе у побројаним вилајетима.

Али, границе области у којима су устаници тражили аутономију, односно реформе нису биле постављене на основу етничких принципа, јер су добро знали да су велику већину имали само у Скадарском вилајету. У Јањинском вилајету већину су имали у северном делу, док су у јужном Грци били у већини. Што се Косовског и Битолског вилајета тиче, ту су били измешани са Србима и Бугарима. Имајући у виду овако формулисане захтеве, Портна комисија је закључила да ти захтеви воде пут отцепљења од Царевине и одбила их је.

Иако су, затим, устаници преформулисали и ублажили своје захтеве, до споразума није дошло. Они крећу на Скопље и заузимају га без борбе.

Србија је у овој фази устанка показала велики интерес за њега и повећала пропаганду међу устаницима. Разматрала се и потреба међусобног помагања. Бајрам Цури је предвиђао и могућност да Србија помогне устанике редовном војском.

Као последица оваквог српског утицаја, устаници крећу на југ и заузимају градове на путу до Солуна. Појављују се и у Солуну, па то принуђава Порту да прихвати захтеве устаника.

5. Балкански ратови и Први светски рат.- Четири балканске земље које су склопиле савез, припремале су се за рат са Турском. Због тога је и Србија предузела

корак да привуче Албанце на своју страну или да они остану неутрални. У току устанка она је испоручила десетине хиљада пушака и другог наоружања, а снабдевала их је и новцем.

Међутим, када је Албанцима понуђена сарадња и заједнички наступ против Турака, они су то све одбили.

Став албанских вођа био је да ће у току ратних операција бити угрожене територије ко-

Балканске земље и њихове аспирације

је су они сматрали албанским, па су се при-

дружили турским трупама.

С једне стране, организовали су одреде који су се жестоко сукобили са српским трупама приликом њиховог продора кроз Косово и Метохију. С друге стране, спремили су се и за дипломатске активности. У овоме су имали сталну подршку Аустро-Угарске, која их је непрекидно саветовала да иду не на револуционарне, оружане акције, већ да иду на еволуциони наступ.

Што се сукоба са албанским одредима тиче, код Подујева се петнаест хиљада добровољаца под командом Исе Бољетинца супротставило Трећој српској армији која је наступала према Призрену. После победе над добровољцима, Срби су ушли у Призрен и наставили наступање да би избили на Јадранско море.

Друго место место на коме су се албански добровољци супротставили савезницима је Скадар. Приликом опсаде, у одбрани је, уз регуларну турску војску учествовало и шест хиљада албанских добровољаца.

Скадар је освојен 9. априла 1913. уз помоћ српске војске.

Међутим, снажне дипломатске и друге акције Аустро-Угарске потпуно су блокирале и обезвредиле војне успехе и Србије и Црне Горе. Јер, под аустријским притиском, Русија је захтевала од Србије да се повуче из Абаније. Она је то и учинила 19. децембра 1912.

Мапа новостворене државе Албаније 1913. године (осенчено)

Ни Црној Гори није било суђено да задржи Скадар. Опет је интервенисала Аустро-Угарска. Чак је 3. маја 1913. објавила опсадно стање у анектираној Босни и Херцеговини. Црна Гора је под таквим притисцима морала да изврши евакуацију Скадра. Али, није ту крај дипломатским победама Аустро-Угарске. Одредбама Конференције амбасадора великих сила, Аустро-угарске, Италије, Русије, Француске, Немачке и Уједињеног Краљевства 29. јула 1913. створена је Албанија.

По члану 1. коначног уговора Албанија је наследна кнежевина стављена под гаранцију шест сила. Кнеза ће наменовати шест сила. У периоду од десет година цивилну управу и финансије водиће међународна комисија која представља шест сила. Војну безбедност кнежевине даваће жандармерија под командом холандских официра.

За новостворени престо исакнуто је 19 кандидата. Аустро-Угарска и Италија су сматрале да кнез треба да буде протестант да би непристрасно владао мухамеданским, православним и католичким деловима албанске нације. Пошто је Немачка била најмање заинтересована од свих шест сила за балканско питање, изабран је њен кандидат, Вилхелм од Вида (Wilhelm von Wied).

Међутим, сам избор Вилхелма од Вида не би могао да потврди тезу да Немачка није била заинтересована за балканско питање. Иако није био у првих 19 кандидата, његов избор показује да је Немачка имала далекосежне планове. Наиме, и румунска краљица Елизабета била је Немаца, рођена Вид, била је Вилхелму тетка, а и румунски краљ био је Немац – Карл Хоенцолерн-Сигмаринген (Karl von

Hohenzollern-Sigmaringen). Како су и бугарски и грчки владари били немачког порекла, албански владар би затварао круг балканских владара немачког порекла.

Долазак принца Вида са породицом у Драч

Албанска делегација, коју су сачињавали представници 18 округа у Албанији приспела је 21. фебруара 1914 у замак Нојвид (Neuwied) и понудила круну њихове земље кнезу Вилхелму од Вида.

Кнез је прихватио круну. Он је, иначе, био изврстан војник, али без имало искуства у међународној дипломатији.

Кнез са породицом долази у Драч 7. марта 1914.

Од самог почетка сусреће се са бројним проблемима. Не стиже обе-

ћана међународна политичка и финансијска подршка. Немачка остаје стриктно неутрална. Италија отворено сплеткари против њега. Ту су и акције Турске. На крају, предвођени породицом Топтани побунило се муслиманско становништво централне Албаније. Предвођени Есад пашом они траже присаједињење Турској. Остављен од свих, кнез Вид напушта Албанију 3. септембра 1914, месец дана по избијању Првог светског рата.

Када се имају у виду међународне одредбе Лондонске конференције и акције међународних покровитеља данас на Косову и Метохији, сличности су неодољиве и неизбежне. О томе треба водити рачуна. Сва је прилика да ће и резултати бити исти.